

Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Вінницький торговельно-економічний інститут
Кафедра іноземної філології та перекладу

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Лексичні трансформації в процесі англо-українського перекладу
багатозначних слів (на матеріалі економічних текстів)»

Здобувача вищої освіти

II курсу, групи Ф-21в(м),
спеціальності 035 «Філологія»

освітньої програми

«Германські мови та літератури
(переклад включно),

перша – англійська»

_____ Анастасії ЖЕРДЦЬКОЇ

Науковий керівник

канд. пед. наук, доцент

_____ Наталія ГАВРИЛЮК

Науковий консультант

канд. філол. наук, доцент

_____ Наталія ТИМОЩУК

Гарант освітньої програми

д-р. філол. наук, професор

_____ Наталя ІВАНИЦЬКА

Вінниця 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні проблеми перекладу багатозначних слів	6
1.1. Лексичні проблеми перекладу	6
1.2. Поняття багатозначності та широкозначності як частини багатозначної лексики	10
1.3. Особливості перекладу англійських економічних текстів українською мовою	13
1.4. Методологія дослідження	18
РОЗДІЛ 2. Багатозначність економічних термінів та специфіка їх перекладу	20
2.1. Роль контексту в перекладі багатозначної та широкозначної лексики 20	20
2.2. Прийоми лексичної трансформації при англо-українському перекладі багатозначних термінів.....	27
2.3. Переклад багатозначних іменників	32
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39

ВСТУП

Переклад відіграє важливу роль у нашому житті. Він дає можливість нам передавати інформацію, незважаючи на мовний бар'єр. Однак, він вважається складним процесом, так як перед перекладачем стоїть важливе завдання зберегти точний та якісний зміст тексту, що перекладається. З кожним днем це завдання стає ще важчим, оскільки завдяки постійному розвитку сучасної української та англійської мов з'являється багато нових економічних термінів.

Загальновідомо, що будь-який термін повинен мати лише одне фіксоване значення. Однак перекладацько-лексикографічна практика показує, що багато з термінів вживаються в різних сферах науки і життя і мають не одне значення. Тому велика увага приділяється дискусійній проблемі полісемії в англійській термінології. Проблеми перекладу багатозначної лексики в економічних текстах досліджували такі вчені як В. Карабан, В. Коптілов, І. В. Корунець О. Муравйова, А. Ніколенко, Л. М. Черноватий та ін.

Актуальність теми даного дослідження обумовлена необхідністю якісного перекладу багатозначної лексики в економічних текстах, так як це дозволить значно прискорити процес самого перекладу та підвищити його якість.

Мета дослідження полягає у виявленні та вивченні англійських полісемантичних слів у економічних текстах, та розкриття деяких особливостей їх перекладу з англійської мови на українську.

Відповідно до мети роботи були сформульовані наступні *завдання*, рішення яких спрямовано на розкриття теми та досягнення поставленої цілі:

- визначити та описати лексичні проблеми перекладу;
- розглянути та проаналізувати поняття багатозначної лексики;
- виявити та описати лексичні трансформації в процесі англо-українського перекладу в економічних текстах;

- дослідити роль контексту в інтерпретації різних значень багатозначних лексичних одиниць;
- виявити багатозначні іменники та проаналізувати особливості їх перекладу.

Об'єктом дослідження даної роботи є багатозначна лексика.

Предметом дослідження є лексичні трансформації при перекладі багатозначних слів економічної тематики.

У роботі були застосовані наступні *методи дослідження*: аналітичний огляд літератури, метод суцільної вибірки, описовий метод, порівняльний метод, метод контекстуального аналізу та метод словникових дефініцій.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що раніше не було звернено увагу на те, наскільки часто зустрічається багатозначна лексика в економічних текстах і як правильно слід перекладати такі слова.

Практична цінність роботи полягає в можливості подальшого застосування результатів безпосередньо в роботі перекладача та в навчальних посібниках з практичного перекладу.

Апробація результатів дослідження. Основні положення цього дослідження обговорювалися на ІХ студентській науково-практичній Інтернет-конференції «Світоглядні трансформації особистості студента ЗВО: історико-філософські, соціально-правові, мовознавчі та здоров'яформуючі аспекти» 24 лютого 2022 року [http://www.vtei.com.ua/doc/2022/zb_2402.pdf], на XI Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих» 21 квітня 2022 року [<http://www.vtei.com.ua/doc/11konf/zb21.pdf>] та на VII Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасної транслятології, лінгвокраїнознавства та теорії міжкультурної комунікації» 4 жовтня 2022 року [<http://www.vtei.com.ua/doc/2022/konf0410/zb2.pdf>].

Дана кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

БАГАТОЗНАЧНИХ СЛІВ

1.1 Лексичні проблеми перекладу

Загальновідомо, що мова є основним засобом людського спілкування, з її допомогою люди розуміють один одного. Спілкування здійснюється двома шляхами: в усній та письмовій формах. Якщо співрозмовники володіють однаковою мовою, то спілкування відбувається легко, а якщо ж різними мовами, то виникають певні труднощі. Сьогодні людство говорить більш ніж 3000 мов. Але така різноманітність мов заважає взаєморозумінню [59, с. 15].

І тут на допомогу приходить переклад. Зазвичай вважають, що переклад – це передача змісту тексту з однієї мови на іншу, але якщо розглянути його детально, то в процесі перекладу відбувається не просто заміна однієї мови іншою, а зіштовхуються різні культури, рівні розвитку, склади мислення, епохи, та традиції. Відомий лінгвіст і філософ Дж. Стейнер писав: зрозуміти – означає перекласти. А за словами М. Ледерер, під час перекладу недостатньо зрозуміти самому, потрібно, щоб зрозуміли інші [20, с. 12].

В даний час існує велика кількість різноманітних тлумачень перекладу. Загалом, термін перекладу багатозначний і співвідноситься щонайменше з двома різними поняттями: переклад як продукт діяльності перекладача (текст) та переклад як процес створення цього продукту [49, с. 86].

Багато мовознавців вважали переклад мистецтвом, намагаючись зробити його приємним, замінюючи поняття, прийняті в одну епоху іншими; інші – ремеслом, намагаючись під час перекладу передати неповторну своєрідність і витонченість кожної мови, висловити сенс з усілякою вірністю та повнотою.

На думку лінгвіста Ж. Мунена, можна сказати, що, подібно до медицини, переклад залишається мистецтвом, але мистецтвом, заснованим на науці [20, с. 14]. В одному з ранніх визначень А. Еттінгера переклад розглядається як перетворення знаків або репрезентацій в інші знаки або репрезентації. З чого випливає, що, на думку автора, центральною проблемою перекладу є проблема знакових відповідностей, тобто заміна одних символів іншими [23, с. 104].

Незважаючи на різні формулювання понять, визначення всіх мовознавців не сильно відрізняються, тому можна сформулювати єдине цілісне визначення: переклад – це точне відтворення оригіналу засобами іншої мови зі збереженням єдності змісту та стилю.

При здійсненні перекладу перекладач стикається з численною кількістю труднощів. Напевно кожному перекладачеві колись доводилося стикатися з такою проблемою, як правильний підбір слова для точної передачі його значення в тексті. Ця проблема є основною та найбільш складною у перекладознавстві. Вся сутність проблеми полягає в тому, що слова характеризуються багатогранністю мови та семантичною різноманітністю.

Як часто можна помітити, слово як лексична одиниця в англійській та українській мовах не завжди можуть співпадати. Найчастіше одному слові в українській та англійській мовах може відповідати складне слово або ціле словосполучення (наприклад, «*a driveway*» – під'їзна дорога, «*a mother-in-law*» – свекруха) [42, с. 17].

Щоб здійснити правильний вибір слова при перекладі, слід правильно аналізувати лексичні значення слова. Іноді перекладач стикається з ситуацією, у якій доводиться вводити додаткове українське слово, щоб цілісно передати значення англійського слова. Наприклад, у слові «*to take*» є набагато більше значень, ніж в українському слові «*брати*» [43].

Щоб переклад був адекватним, перекладач зазвичай звертається до складання синонімічного ряду. Синоніми застосовуються для посилення і уточнення понять, висловлювань, щоб уникнути повторення тощо. Не завжди

синоніми можуть бути взаємозамінними, так як до одного контексту вони ідеально підходять, а до іншого вже ні. Наприклад, розглянемо слово «*brave*», яке перекладається, як сміливий, хоробрий. У контексті: «*She was brave about it*» – можна помітити, що ці значення не підходять, тому варто продовжити синонімічний ряд і виявити, що можливо правильними значеннями будуть відважний і мужній. Останній синонім найбільше підходить до контексту, і загалом фраза буде перекладатися як: «*Вона мужньо це перенесла*» [35, с. 65].

Часто відбувається так, що англійське слово має багато значень і називається багатозначним або полісемантичним [33, с. 34]. Такі слова відрізняються великою комбінацією, але при цьому їх вживання може не співпадати з вживанням українських слів. У результаті вони перекладатимуться українською мовою різними словами. Наприклад, «*a young man*» – молода людина, «*a young child*» – маленька дитина, «*young in crime*» – недосвідчений злочинець тощо [35, с. 88].

Кожен дискурс має певний набір полісемічних слів, які часто використовуються, значення яких повинен знати перекладач. Перша група – це препозитивні атрибутивні словосполучення. Вони представляють певну складність через відмінність у структурі мов і можуть перекладатися прикметником, іменником з прийменником та іменником у родовому відмінку, дієприкметником («*emergency meeting*» – екстрене засідання, «*incomes policy*» – політика доходів, «*disarmament conference*» – конференція з роззброєння, «*Raw material production count*» – країни, що виробляють сировину).

До другої групи можна віднести неологізми, тобто нові слова, не зареєстровані у словнику. Для їхнього перекладу використовується в основному транскрипція, транслітерація, калькування та описовий переклад.

До третьої групи належать такі слова, як «*фальшиві друзі перекладача*». Дані слова так називають, оскільки їхня формальна подібність дає можливість припустити, що вони взаємозамінні, і в результаті виникають багато перекладацьких помилок. Це пов'язано з тим, що, вивчаючи та застосовуючи

іноземну мову, ми часто переносимо наші мовні звички на чужу мову. Рідна мова, яка укорінилася у свідомості, наводить нас на встановлення хибних аналогій між формально схожими словами при перекладі [46, с. 94].

Загалом, фальшиві друзі перекладача – це схожі слова, які виникли у різних мовах внаслідок їхнього взаємного впливу. Зазвичай виділяють дві групи таких слів.

Перша група – це подібні формою, але цілком відмінні за значенням слова. Наприклад, зустрівши в тексті слова «*decade*» і «*complexion*», можна подумати, що вони означають декада та комплекція, але насправді виявляється, що їхній переклад абсолютно інший: «*It lasted the whole decade*» – Це тривало ціле десятиліття; «*She has a very fine complexion*» – Вона має прекрасний колір обличчя [13, с. 86].

Другу групу слів становлять слова, що можуть збігатися за формою і частково семантикою, але взаємозамінними не являються. Наприклад, «*special*» – особливий; «*intelligence*» – розум; «*conductor*» – диригент; «*to construct*» – будувати тощо [13, с. 90].

Зустрічаються також слова, які мають значення, що в обох мовах практично цілком збігаються. Наприклад, «*to sleep*», «*to talk*», «*a book*», «*a mountain*» майже повністю відповідають українським еквівалентам – спати, розмовляти, книга, гора.

При перекладі тексту у слів можуть бути і контекстуальні значення, які не є постійними, а які виникають лише у даному контексті – але при цьому вони не випадкові. Працюючи з контекстуальним значенням слів перекладач може мати великі труднощі, оскільки словник може лише підказати потрібний напрям, у якому слід підбирати необхідне слово.

Доводиться іноді стикатися і з такою проблемою, коли значення слова в контексті можна зрозуміти тільки у зв'язку з попереднім або наступним реченнями, а іноді може знадобитися цілий абзац або текст в цілому.

Фразеологічні одиниці (ідіоми, метафори та ін.) представляють особливий інтерес для перекладача, якому необхідно знати їх значення та правильно передати сенс у межах певного контексту. Наприклад, «*loan shark*» має значення «лихвар», а не «кредитна акула»; «*lame duck*» – людина, що збанкрутувала на біржі або погрузла у боргах; «*white elephant*» – невігідне капіталовкладення. Через це перекладачі відчують особливі труднощі під час перекладу метафор. Англійський професор П. Ньюмарк пропонує такі варіанти перекладу метафор: використання аналогічного чи іншого образу, редукція до значення, адаптація стандартної метафори, використання аналога, поєднання значення та образу [13, с. 137].

У цьому підрозділі зазначені основні лексичні проблеми перекладу, їх не можна вважати вичерпним списком труднощів, із якими стикається перекладач. Проте з упевненістю можна стверджувати, що для вирішення лексичних проблем у більшості випадків перекладач вдається до різних перекладацьких трансформацій.

1.2 Поняття багатозначності та широкозначності як частина багатозначної лексики

Однією з основних тем сучасної англійської лексикології залишається явище полісемії чи багатозначності, яке докладно розглядали філософи, граматики та лінгвісти ще з часів Платона і Аристотеля. У зарубіжній лінгвістиці полісемія розуміється як наявність у деяких слів кількох різних, але пов'язаних між собою значень; при цьому полісемія є ключовим моментом семантичного аналізу [15, с. 117].

Полісемія – це одна з основних властивостей природної мови, яка дозволяє економно висловити значно більшу кількість значень, використовуючи обмежену кількість одиниць. Мовознавці стверджують, що всі значення багатозначного слова пов'язані за змістом, на основі якого можлива їхня взаємодія [25].

Прикладом багатозначної лексики може стати англійське слово «*field*». Воно має багато значень в українській мові, а саме: поле, сфера діяльності, поле битви, спортивний майданчик та родовище. Також, наступними прикладами можуть бути: слово «*newspaper*» – друкове видання, що містить новини, статті, рекламу, що переводиться як газета, може означати підприємство, яке публікує письменні новини; слово «*crane*», що має кілька значень – журавль, цапля; підйомний кран; слово «*mellow*», яке називає дуже широке коло предметів та понять: плоди, вино, ґрунт, голос, людину. Кожна сфера його вживання відповідає окремому значенню. Але кожному значенню відповідають два чи більше українських слів. Англо-український словник часто дає їх просто через коми, що викликає проблеми з вибором перекладацького еквівалента [36, с. 297].

Вивченням полісемії та широкозначності займалися багато дослідників, як у галузі лексикології та лексикографії, так і в галузі теорії та практики перекладу. Слово з «недиференційованим значенням» (так умовно називається слово широкої семантики) і багатозначне слово перекладаються іншою мовою різними словами залежно від контексту. Однак, не завжди різні варіанти перекладу свідчать про багатозначність слова, що перекладається.

Багатозначне слово означає два або кілька різних понять; що ж до слова з широким значенням, воно завжди позначає одне поняття, яке є настільки широким, що охоплює ряд понять, що позначаються в іншій мові різними словами.

Велика кількість труднощів з підбором еквівалента під час перекладу тексту пов'язана з наявністю у мові багатозначної лексики та лексики широкого значення.

Явище широкозначності (еврисемії) набуло децю меншого висвітлення, тому що дослідники розділилися в думках щодо співвідношення багатозначності та широкозначності. Насамперед це пов'язано з природою еврисемії та її місцем у лексико-семантичній системі мови. Одні вчені

(С. Н. Дімова, Г. І. Гурська) включають еврисемію в область полісемії, характеризуючи її як вид багатозначності, інші визначають її як самостійне явище (Н. Н. Амосова, І. В. Арнольд, Л. Я., В. М. Соколова) [51, с. 220].

Семантична структура багатозначного слова складається з ряду окремих значень, які не обов'язково пов'язані між собою: їй бракує цілісності, тому деякі значення суперечать логічній закономірності, що, однак, не впливає на інші значення [39, с. 204].

Семантику багатозначного слова неможливо охарактеризувати так, щоб охопити всі його значення. На відміну від полісемії, еврисемію можна охарактеризувати саме так, хоча дати таку характеристику непросте лінгвістичне завдання. Значення широкозначного слова залежить від контексту, який усуває всі інші його значення, крім контекстуального. У мовленні еврисемія набуває особливого значення, але не втрачає своїх варіацій. У мові є два дуже близьких, але кардинально різних явища – полісемія та еврисемія. Останнє зазвичай розглядається як деяка невизначена множина. Словники надають довгі списки різних значень, семантичне розмаїття яких настільки велике, що вживання слова не завжди зрозуміле. Проте явищу еврисемії не приділяється належної уваги [37, с. 65].

Без контексту слово знаходиться або в пам'яті мовця, або в словнику, тому воно розглядається лише як елемент мови. Це суто лінгвістична проблема, оскільки звичайний носій мови ніколи не замислюється, яке зі значень багатозначного слова вживається в певному контексті в мові. Ширше значення слова не змінюється і не зникає в певному контексті, а залишається в підсвідомості мовця і виступає основою будь-якого його вузлого значення.

Однак єдиної думки щодо того, що вважати широкозначною лексикою і в чому її відмінність від багатозначної лексики, немає.

Широкозначність лексики дозволяє вживати слова як допоміжні службові слова. Наприклад, широкозначне слово «*one*» виступає у ролі

заступника іменника, а слово «*do*» – у ролі заступника дієслова. У цьому випадку вони перекладаються так само, як і слово, яке вони замінюють:

1. – What kind of *shirt* do you prefer? – Якій *сорочці* ти віддаєш перевагу?
– Give me the blue *one*. – Дай мені блакитну *сорочку*.
2. – You *run* faster than I *do*. – Ти *біжиш* швидше, ніж я *біжу*.

У цих випадках на перший план виходить не логічне, а граматичне значення цих слів. Таким чином, цілісна семантична структура широкозначних слів може змінювати мовну природу свого значення від лексичного до граматичного [10, с. 130].

Прикладом лексичної широкозначності може служити українське слово «збільшення», відповідними англійськими еквівалентами якого є: «*increase*», «*enlargement*», «*expansion*», «*raising*» [32, с. 55]. Механічний вибір значення широкозначного слова з пам'яті або за словником часто веде до грубих спотворень сенсу тексту, що перекладається. Для того, щоб правильно перекласти це слово, перекладач може використовувати лише два способи передачі їх семантики – переклад за допомогою варіантних відповідностей з урахуванням контексту або за допомогою трансформації [31].

Контекстуальні значення виникають у процесі вживання слів у мові, залежно від оточення, і реалізуються під дією вузького, широкого та екстралінгвістичного контексту.

1.3 Особливості перекладу англійських економічних текстів українською мовою

Сьогоднішній стан суспільного розвитку тісно пов'язаний зі збільшенням числа міжнародних зв'язків і співробітництва, що в свою чергу висловлює постійні вимоги до своєчасного та правильного обміну інформацією, що так чи інакше призводить до зниження економічних витрат, підтримання міжкультурних комунікацій на належному рівні тощо. Переклад

ділової документації традиційно вимагає суворого дотримання правил: перекладач повинен бути добре ознайомлений з правилами та особливостями усіх факторів ділового листування, мати навички у спілкуванні в вищезазначеній сфері, слідувати її діловому етикету.

Переклад офіційних ділових текстів – один із найскладніших процесів перекладу, адже зі свого боку вимагає великої ерудиції та різнобічних знань, близьке знайомство з теорією дискурсу, семантикою, широкими базовими знаннями та компетенцією перекладача. Наприклад, переклад контракту не може бути правильно здійснений, якщо знання перекладача обмежені областями лише одного напрямку правознавства, економіки та, діловодства тощо. Також необхідні знання сфери бізнесу, обізнаність з термінологією вихідної та цільової мови [40].

Ділове спілкування, листування та документація забезпечують функціонування економічних відносин між суб'єктами управління різних країн. Одна з основних проблем, які виникають у міжнародних компаніях є грамотне складання і переклад документації, що стосується комерційної діяльності організацій. Ділові відносини, серйозність намірів сторін, перелік та рівень їх зобов'язань залежать від того, наскільки чітко, правильно і грамотно буде складений та перекладений той чи інший документ. Діловий документ, складений відповідно вимогам тієї чи іншої фірми для досягнення успіху та бажаного результату переговорів, є важливим критерієм для ефективною та безпечною співпраці всіх сторін та кожного окремого їх учасника.

Якість перекладу кожного офіційного документа визначає чіткість інформації, її варіативність або однозначність.

Переклад текстів в економічній сфері діяльності ніяк не зменшує його складності та значущості, навіть більше: варто підкреслити його специфічність. Для розуміння особливостей перекладу економічного тексту, недостатньо поділу економічних текстів на групи, оскільки в групах можна

виділити багато видів текстів різної проблематики, з різними семантичними, синтаксичними та стилістичними особливостями та характеристиками, що відповідно вимагатимуть використання різносторонніх методів та практик перекладу [54, с. 75].

Одна з основних визначальних рис текстів економічного стилю полягає в тому, що слова вживаються в їх прямому лексичному значенні. Слід зазначити, що перекладаючи тексти офіційно-ділового стилю, перекладач не повинен допускати або визнавати будь-яку емоційну конотацію, або одночасну реалізацію кількох значень одного слова. Мовні шаблони та кліше, які можуть здатися дивними в розмові англійською мовою, широко використовуються в діловій документації [60, с. 59].

Тексти з економічною термінологією представляють та проектують систему понять спеціальної галузі, що викликає певні труднощі в процесі пошуку відповідників у мові перекладу по причині її неоднозначності. Це в свою чергу являє собою відмінність у творенні термінів в англійській мові у порівнянні з українською.

Англійська економічна система термінів дуже різноманітна, що викликає певні труднощі в процесі перекладу. Сучасні перекладачі спрямовані на вивчення факторів, які впливають на вибір правильного еквівалента перекладу та його зв'язок із специфікою мови перекладу.

За мовознавцем Л.П. Білозерською, термін – це слово (або поєднання слів), що є точним позначенням певного поняття будь-якої спеціальної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо [19, с. 17]. Можна виділити два види термінів економічного дискурсу:

1. однозначні терміни економічного дискурсу, тобто такі поняття, які мають одне єдине значення;
2. багатозначні терміни економічного дискурсу, тобто такі поняття, які мають два і більше значень у рамках однієї терміносистеми.

Серед великої кількості однозначних термінів можна виявити такі слова та словосполучення, як «*inflation rate*» (рівень інфляції), «*price*» (ціна), «*supplier*» (постачальник), «*economic growth*» (економічне зростання), «*buyback*» (зворотний викуп), «*shareholders*» (акціонери), «*cash*» (готівкові) та ін. Цей вид економічних термінів не викликає ніяких труднощів під час перекладу, на відміну від багатозначних термінів [21].

Прикладом багатозначного економічного терміна може бути термін «*recovery*», що має такі значення: 1) підйом економічної активності, ринкової кон'юнктури; 2) амортизація витрат; 3) отримання раніше списаного боргу в результаті платежу позичальника або продажу забезпечення; 4) відшкодування, стягнення; 5) залишкова вартість фіксованого активу після амортизації; 6) підвищення курсу валюти чи курсів цінних паперів після тимчасового падіння.

Наступним прикладом слугує слово «*market*» з такими значеннями: 1) обладнана або не обладнана територія, де відбувається масова торгівля з рук; 2) сукупність економічних відносин між суб'єктами ринку з приводу руху товарів та грошей, що ґрунтуються на взаємній згоді, еквівалентності та конкуренції; 3) юридична особа – що надає в оренду торгові місця, нерухомість та торгове обладнання, а також комплекс санітарно-гігієнічних послуг необхідних для проведення торгових операцій [28, с. 32].

За своєю будовою зазвичай терміни можуть поділятися на прості терміни («*amortization*»; «*assets*»), складні, що складаються з двох слів («*Black-Scholes*»; «*windfall gains*») та терміни-словосполучення («*comparative advantage*»; «*business cycle*») [35, с. 56].

Значення термінів можна з'ясувати за допомогою контексту та перекладу значення мовою оригіналу, підібравши правильний лексичний еквівалент [17, с. 48].

Основною проблемою перекладу економічних текстів вважається велика кількість складних термінів або термінів-словосполучення. Складний

термін – це стійке словосполучення, яке має певне термінологічне значення («*liquidity preference*»; «*structural adjustment*»).

Переклад таких термінів здійснюється за участю аналітичного та синтетичного етапів. Переклад окремих компонентів, що включає в себе аналітичний етап, допомагає виявити значення саме термінів-словосполучення. Якщо ж говорити про синтетичний етап перекладу, то він передбачає конструювання компонентів залежно від зазначених семантичних відношень та отримання кінцевого варіанту перекладу складного терміна [50, с. 79].

Виникають труднощі при перекладі термінів-словосполучень, до складу яких входять фразеологізми. Наприклад, «*to balloon prices*» має значення «підвищувати ціни», а значення «роздувати ціни» вважається хибним.

В офіційно-діловому стилі фразеологізми вживаються в службових, законодавчих і дипломатичних документах. У діловому розумінні існує певна стандартизація. Ідіоми вживаються в прямому і точному значенні, що не допускає двозначності [17].

Ділові папери мають сувору тенденцію до використання традиційної мови, що характерно і для стилю офіційних паперів англійської мови в цілому, із застосуванням значної кількості архаїзмів і архаїчних ідіом: «*henceforth*» – відтепер, «*aforsaid*» – вищезазначений, «*beg to inform*» – просити повідомити.

Спільним для всіх типів ділового стилю є наявність скорочень і аббревіатур: *MP* (*Member of Parliament*), *UN* (*United Nations*), *gvt* (*government*), *pmt* (*Parliament*).

Офіційний стиль не допускає вживання будь-яких лайливих слів, просторіччя чи жаргонізації, однак у діловому листуванні іноді можна зустріти професійний жаргон чи лексику, яка циркулює в розмовному побутовому стилі. Наприклад: *HR* – the human resources manager [22, с. 20].

Проаналізувавши все вищесказане, можна зробити наступні висновки. Головною метою перекладача є здійснення адекватного та якісного перекладу.

Існує величезна кількість лексичних проблем перекладу з якими має справу перекладач (правильний підбір слова, полісемантичні слова, неологізми, «фальшиві друзі перекладача», фразеологічні одиниці). Проте, полісемія є основною та найбільш складною проблемою у перекладознавстві, оскільки її можна зустріти і в офіційних ділових текстах.

Переклад офіційних ділових текстів вимагає правильного використання семантичних еквівалентів термінів, контекстного перекладу та тлумачення різноманітних скорочень, які можна використовувати мовою оригіналу, і, звичайно, правильного аналізу тексту, щоб мінімізувати не лише лексичні, а також синтаксичні, морфологічні, фразеологічні помилки, які можуть виникнути при перекладі. Все це відкриває багатообіцяючу перспективу майбутніх досліджень.

Окрім полісемії існує ще явище широкосзначності (еврисемії), яке викликало велику кількість дискусій у лінгвістів. Воно набуло меншого висвітлення, тому що мовознавці розділилися в думках щодо співвідношення багатозначності та широкосзначності.

1.4 Методологія дослідження

Як уже вказувалося раніше більшість слів у англійській мові багатозначні, особливо щодо економічних термінів. Дослідження в галузі економічного перекладу є важливим і актуальним завданням, спрямованим на досягнення адекватного перекладу, що допомагає вирішити багато прикладних завдань та прискорити обмін інформацією у сфері нових економічних досягнень фахівців і вчених з різних країн.

Величезна кількість лінгвістів внесли свій неоціненний внесок у вивчення численних властивостей багатозначних слів, застосовуючи різноманітні методики та підходи (В. А. Гладка, С. О. Караман,

В. В. Левицький, О.О. Тараненко та ін.). Їхні дослідження створили важливі теоретичні передумови для аналізу семантичної структури слів у сучасній англійській мові.

На наш погляд, для всебічного висвітлення обраної тематики доцільніше використовувати загальнонаукові та лінгвістичні методи, які допоможуть здійснити цілісне дослідження фактичного матеріалу. Відповідно до цього було застосовано та будуть застосовуватись такі методи:

- аналітичний огляд літератури – для точної передачі змісту першоджерела;
- метод суцільної вибірки – для ідентифікації багатозначних економічних слів;
- дескриптивний метод – для опису та аналізу складових мови в контексті її функціонування в соціумі;
- метод словникових дефініцій – для виявлення змісту понять «переклад», «полісемія», «контекст» в сучасній лінгвістиці;
- метод контекстуального аналізу – для спостереження полісемантичних слів у типових контекстах мови та виявленні їх взаємовпливів.
- порівняльний метод.

Детальний аналіз багатозначної економічної лексики буде корисним людям, які займаються дослідженням проблем перекладу, а також самим перекладачам, які працюють з перекладами текстів економічної тематики.

РОЗДІЛ 2.

БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ ТА СПЕЦИФІКА ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

2.1. Роль контексту в перекладі багатозначної та широкозначної лексики

Лексичне значення було основним поняттям для лінгвістів протягом усіх періодів вивчення мови. В основі когнітивних досліджень лежить ідея про те, що окреме лексичне значення є невід'ємною частиною більшого розумового та мовного утворення. Когнітивні дослідження розглядають контекст як можливий засіб ідентифікації значення. Незважаючи на те, що лінгвісти погоджуються щодо важливості аналізу контексту, існують незначні розбіжності в розумінні його ролі. Контекстуально залежні слова найбільше підходять для таких досліджень, оскільки вони переважно мають абстрактне, загальне значення, і видається цікавим спостерігати за розвитком їхніх значень у різних контекстах.

Контекстуальний аналіз передбачає чітко окреслені парадигматичні та синтагматичні відношення слова. Перші існують між словами, що знаходяться в реченні в безпосередній близькості, і складають основу контексту. Як правило, розрізняють широкий і вузький контекст.

Широким контекст (макроконтекст) вважається тоді, коли значення слова можна зрозуміти тільки прочитавши цілий абзац, сторінку або навіть цілу статтю, а вузький контекст (мікроконтекст) включає в себе словосполучення чи речення. Широкий контекст безпосередньо пов'язаний із когнітивним, оскільки обидва включають чинники поза межами мовної сфери (соціально-історичні умови) [48, с. 40].

Носій має пов'язувати граматику, лексику та синтаксис рідної мови з поточними змінами у світі, і ця адаптація насамперед стосується лексичних змін.

Завдання контекстів – полегшити сприйняття нової інформації; усунути непотрібне значення у тієї чи іншої багатозначної чи широкозначної одиниці, крім одного. Т. А. Ван Дейк розглядав контексти як частини або інтерпретації соціального середовища [16].

Отже, який саме зв'язок між значенням слова та його контекстом? Контексти можуть наперед визначати значення, або розкривати його. Власне, останній використовує термін «актуалізуючий контекст», який має діяти як передумова для актуалізації значення [48, с. 45].

Сучасна англійська мова рясніє новими словами та значеннями. І деякі з них становлять певні труднощі при перекладі на інші мови. У даній роботі аналіз деяких значень здійснюється за допомогою даних Британського національного корпусу (BNC), які автоматично оновлюються та відображають процеси, що відбуваються в мові [3].

Лексичне значення настільки глибоко пов'язане з контекстом, що без нього практично неможливо передати адекватний переклад. Слово «*performance*» є хорошим прикладом цього.

Значення слів значною мірою визначаються сферою їх застосування. Наприклад, у школі «*pupils' performance*» в основному означає хороші чи погані оцінки; у торгівлі чи економіці «*export performance*» – це сам експорт. В останньому випадку значення певною мірою надмірне і включає оцінку всіх особливостей експортної діяльності, насамперед прибутку. У хімії «*high performance liquid*» – це рідина, яка швидко реагує на інші речовини, тоді як у законодавстві «*contractual performance*» – це ступінь дотримання контрактних зобов'язань. У математиці та обчислювальній техніці це слово використовується для позначення обчислення певних чисел («*floating point performance*», «*integer performance*»). Таким чином, інваріантне значення можна сформулювати як «функціонування, діяльність» у дуже широкому значенні. Елемент оцінки присутній у загальному значенні: будь-який вид

діяльності повинен приносити певні результати, бути успішним чи невдалим [3].

Іншим прикладом багатозначного контекстуально залежного слова є «*treatment*». Його значення також залежать від сфери застосування. Охорона навколишнього середовища та дослідження розглядають «*water\sewage treatment*» як очищення, видалення забруднень. У сільському господарстві «*treatment of confined areas*» стосується обробки землі, у законі та фінансуванні значення дещо схожі – «*income tax treatment*», «*treatment of offenders*» означає набір правил, які повинні застосовуватися до певних речей або осіб [3].

Як і в попередньому прикладі, «*treatment*» має своє інваріантне значення «діяльність, дії, що нав'язуються якійсь особі чи предмету». Але в цьому слові відсутній оцінний компонент. Питання полягає не в тому, наскільки добре щось зроблено, а в тому, чи зроблено це чи ні. Цікаво відзначити різницю між англійським поняттям «*water treatment*» і українським «очищення\очистка води», буквально «*water cleaning*». Вживаючи слово «*treatment*» – не означає, що об'єкт стане чистим. Навпаки, предмет змінює свою сутність. Те саме стосується й наведених прикладів з інших галузей знань.

Слово «*crisis*» є наступним хорошим прикладом. Хоча зазвичай воно перекладається як «криза», значення сильно відрізняються. Наприклад, якщо «*crisis*» поєднується з ресурсами («*fuel crisis*», «*coal crisis*», «*oil crisis*»), це не обов'язково має означати їх нестачу. У більшості випадків це означає, що ціни впали, і економіка знаходиться під загрозою. Тому насправді мається на увазі економічна криза.

Іншою можливою моделлю є «*country\weapon+crisis*», яка може означати військові дії або збройне протистояння («*Gulf crisis*», «*missile crisis*»). Якщо якесь поняття, яке зазвичай вважається негативним та поєднується з словом «*crisis*», це означає його неконтрольований розвиток («*rape crisis*», «*hostage crisis*», «*injury crisis*», «*refugee crisis*», «*debt crisis*»). Тому «*crisis*» виступає як інтенсифікатор, не змінюючи суттєво значення. Тут

спостерігається достаток деяких якостей, але може все бути і навпаки. Такі приклади, як «*confidence crisis*», «*cash crisis*», «*sterling crisis*», вказують на відсутність чогось, що зазвичай сприймається як життєво важливе. Інша група – «*identity crisis*», «*constitutional crisis*», «*legitimacy crisis*», «*capitalism's crisis*» – стосується ані надлишку, ані нестачі чогось, а порушення нормального функціонування. Власне кажучи, воно може служити незмінним значенням. Отже, значення слова «*crisis*» сильно залежить від навколишнього контексту [3].

Щоб зрозуміти значення різних словосполучень, мовець повинен бути знайомим з соціальним та історичним фоном і вміти розрізняти набір цінностей і вірувань в існуючому суспільстві. Соціальний контекст як такий є складним явищем.

Наступне цікаве та загадкове питання, з яким стикаються як лексикографи, так і фахівці з лексичної семантики, полягає в тому, як відрізнити полісемію від омонімії. Як звичайно визначається в семантиці, омонімія відноситься до етимологічно не пов'язаних слів, які мають однакову вимову та/або написання [9, с. 98]. Омонімія та полісемія часто призводять до неоднозначності, а контекст є дуже важливим для її усунення [8, с. 78].

Лінгвісти Крофт, Круз, Еванс та Грін посилаються на ряд способів, за допомогою яких контекст впливає на природу полісемії, наприклад, контекст вживання (Usage Context), сентенційний контекст (Sentential Context) та контекст знань (Knowledge Context) [5], [7].

Розглянемо перший вид контексту. У деяких випадках вживання контексту впливає на значення лексичної одиниці. Крофт, Круз, Еванс і Грін називають його підсенсом чи мікросенсом лексичної одиниці. Підсенс – це особливе значення слова, яке, очевидно, вмотивовано контекстом вживання: конкретним ситуаційним контекстом, у якому зустрічається слово. Прикладом цього можуть стати наступні речення з лексичною одиницею «*knife*» [12]:

1. John called the waiter over to his table and complained that he had not been given a *knife* and fork (столовий ніж).
2. The attacker threatened the couple with a *knife* (викидний ніж).
3. He used a sharp *knife* to cut the meat into thin slices (різьбовий ніж).
4. The boy had a *knife* with multiple blades and additional tools (розкладний ніж).
5. Kelly was about to go under the *knife* when the surgeon stopped everything (скальпель).
6. You don't have to mix the paint on your palette: putting different shades on the *knife* gives a more interesting effect (мастихін (художній шпатель)).
7. He used a *knife* to open his envelopes (ніж для конвертів).
8. He went to a craft shop to buy some replacement blades for his knife (крафтовий ніж).

Отже, полісемія, пов'язана з лексичним елементом, здається, значною мірою залежить від вживання контексту.

В інших випадках особливий сенс лексичного елемента, який називається «фасет», пов'язаний зі структурою частково-цілої сутності, вибраної за допомогою конкретного контексту речення. Створені Крофтом і Крузом, фасети є помітними компонентами глобального цілого, але їх не можна включити під гіперонім [5, с. 59].

Як зазначають Еванс і Грін, подібно до підсміслів, фасети також залежать від контексту, оскільки відмінності між ними виникають лише в певних контекстах речень [50, с. 310]. Для прикладу розглянемо лексичну одиницю «*book*». Завдяки своїй структурі її поняття складається як з «тексту» (інформаційного змісту книги), так і з «тому» (фізичної сутності, що складається зі сторінок і палітурки). Ці два значення є фасетами, а не підсміслами, тому що вони пов'язані з внутрішньою структурою та організацією книг загалом, а не з контекстами вживання. Однак ці фасети

залишаються очевидними лише в певних смислових контекстах. Розглянемо наступні приклади:

1. a) That *book* is really thick.
- b) That *book* is really interesting.

Перше речення 1. a) має значення – том книги, а друге речення 1. b) – текст книги. На думку Еванса та Грін, певний фасет викликає сентенційний контекст (наявність виразів «*thick*» та «*interesting*»), а не контекст вживання. Однак лише з підсенсами відмінність між фасетами може зникнути в певних контекстах:

- c) Although it's an expensive *book*, it's well worth reading.

У цьому прикладі, хоча ціна («*an expensive book*») стосується фасету тому, той факт, що книга цікава («*it's well worth reading*»), стосується фасету тексту. Таким чином, речення 1. c) координує ці дві фасети без будь-якого позначення різниці в значенні. Це свідчить про те, що відмінність між ними зникає в цьому контексті. У цьому прикладі вони поєднуються, щоб сформувати єдине значення книги, яке включає як текст, так і том.

Іншим прикладом слова з фасетами є «*bank*» (у фінансовому значенні) [5, с. 116]. Розглянемо його більш детально:

2. a) The *bank* was blown up (приміщення).
- b) It's a friendly *bank* (персонал).
- c) The *bank* was founded in 1597 (установа).

На основі наведених вище речень можна сказати, що слово «*bank*» має три фасети. Як зазначили Крофт і Круз, фасети зазвичай не вважаються такими, що представляють полісемію в традиційному розумінні; наприклад, у словниках їм рідко дають окремі визначення. Словник сучасної англійської мови Лонгмана розрізняє наступні два значення цього слова під одним і тим же записом [12]:

1. бізнес, який зберігає та позичає гроші та надає інші фінансові послуги;

2. місцевий офіс банку.

Інший словник англійської мови також розрізняє однакові значення [4, с. 117]:

1. установа, де люди або підприємства можуть зберігати свої гроші;
2. будівля, де банк пропонує свої послуги.

Як видно з наведених вище визначень, в обох словниках відсутній фасет персоналу, що виправдовує той факт, що це значення викликане прикметником «*friendly*» у реченні 2. b).

Третій вид контексту – це контекст знань, який відноситься до «енциклопедичних знань», а не до контексту вживання чи сентенційного контексту. Той факт, що кожна людина має різний досвід, означає, що вона й має різні ментальні уявлення, пов'язані з її досвідом певних сутностей. Це створює енциклопедичний контекст знань, який може впливати на інтерпретацію слів. Крофт і Круз називають це явище «*ways of seeing*», що означає різні способи погляду на ту саму річ [5, с. 137]. Автори пропонують такі способи бачення (WOS):

- бачення частково-цілого (the part-whole WOS);
- бачення виду\різновиду (the kind WOS);
- функціональне бачення (the functional WOS);
- бачення життєвої історії (the life-history WOS).

Щоб виправдати це, Крофт і Круз надають приклади за допомогою кількох висловів, які можна інтерпретувати трьома різними способами в залежності від різних способів бачення [5, с. 138]:

1. *an expensive hotel*

- спосіб бачення виду\різновиду: готель, який є або було дорого купити;
- функціональний спосіб бачення: готель, у якому дорого зупинитися;

- спосіб бачення життєвої історії: готель, який є або було дорого побудувати.

2. *an old friend*

- спосіб бачення виду різновиду: немолодий друг;
- спосіб бачення життєвої історії: друг, якого хтось знає дуже давно.

3. *a delightful house*

- спосіб бачення частково-цілого: будинок, на який приємно дивитися (завдяки гармонійному розподілу його частин);
- функціональний спосіб бачення: будинок, у якому приємно жити.

Як бачимо вище, контекст може по-різному впливати на нашу інтерпретацію лексичного елемента.

На завершення можна сказати, що проаналізовані вище слова є контекстуально залежними, значення яких залежать від історичних, соціальних та інших факторів. Абстрактні іменники, подібні до проаналізованих у даній роботі, мають незмінні значення, пов'язані з функціонуванням суб'єктів живої чи неживої природи. Контекстуально залежні слова відображають фундаментальні, універсальні поняття, тому вони схильні розвивати численні значення.

2.2. Прийоми лексичної трансформації при англо-українському перекладі багатозначних термінів

Як було виявлено раніше, основним завданням перекладачів є досягнення адекватності перекладу. Щоб виконати це завдання вони мають вміти зробити численні та якісно різноманітні міжмовні перетворення, які відомі як перекладацькі трансформації.

Трансформація – це перетворення тексту однією мовою в еквівалентний йому текст іншою мовою [20, с. 24]. Розрізняють декілька типів перекладацьких трансформацій: лексичні, граматичні та лексико-граматичні. У нашій роботі ми розглянемо лексичні та лексико-граматичні трансформації. Вони використовуються при перекладі економічних текстів лише тоді, коли у тексті зустрічаються багатозначні слова або терміни, які відсутні в мові перекладу.

Провідним видом лексичної трансформації вважається транскодування, яке включає в себе транскрибування та транслітерування. Дані прийоми використовуються під час перекладу іноземної лексики (англіцизмів) та термінів, які відносяться до спеціальної економічної лексики [58, с. 69]. Прикладами можуть слугувати такі лексичні одиниці: «*bond*» – бонд, «*landing*» – лендінг, «*futures*» – ф'ючерс, «*outsourcing*» – аутсорсинг, «*benchmarking*» – бенчмаркінг, «*consolidation*» – консолідація, «*tender*» – тендер [61].

Проте використовуючи спосіб транслітерації перекладачі не повинні забувати про «фальшивих друзів перекладача» («*affairs*», «*capital*», «*data*», «*direction*», «*figure*», «*subject*»). Оскільки якщо не враховувати цей чинник, то транслітераційний спосіб перекладу може спричинити грубі викривлення змісту [55, с. 230].

Для перекладу нових явищ найчастіше використовують транскрибування: «*Brexit*» – Бреґзит, «*bitcoin*» – біткойн. Велика кількість запозичень пояснюється швидким розвитком економіки та надмірним обсягом нової інформації.

Крім вищезгаданих прийомів лексичних трансформацій також застосовують прийом калькування. Калькування – це копіювання структури словосполучення вихідної мови та заміна слів на лексичні відповідні елементи мови перекладу [58, с. 69].

В основному копіюється структура препозитивних атрибутивних поєднань: «*real economy*» – реальна економіка, «*key rate*» – ключова ставка,

«*capital flight*» – втеча капіталів, «*oil boom*» – нафтовий бум, «*the economic landscape*» – економічний ландшафт.

Також прийом калькування застосовується при перекладі стійких словосполучень, що знаходяться на стику економічного та політичного дискурсу. Наведемо кілька прикладів: «*financial inclusion*» – фінансова інклюзивність, «*progressive politics*» – прогресивна політика, «*unabashed protectionism*» – безсоромний протекціонізм [30].

Калькування структури вихідної мови часто призводить до помилок. Незважаючи на те, що перекладачі успішно справляються зі своїми «фальшивими друзями», у перекладених статтях чи книгах зустрічаються такі помилки, як порушення лексичної сполучуваності. Інший тип помилки – буквализм, тобто буквальний переклад словосполучень [57, с. 273].

Якщо перекласти словосполучення «*productive farms*» використовуючи буквальний переклад, то ми матимемо – продуктивні господарства, хоча правильний переклад – ефективне господарство, що виробляє.

Іншим яскравим прикладом слугує речення «*Countries will have greater weight*» з буквальним перекладом – Країни набудуть більшої ваги. У перекладі порушена лексична сполучуваність, країни не можуть «набути вагу», тобто замість слова «вага» варто вибрати переносне значення, наприклад, вплив або авторитет. Наступними прикладами є словосполучення: «*book value*» – балансова вартість, а не книжкова вартість; «*cash in hand*» – готівка в касі, а не гроші в руці; «*parent company*» – материнська компанія, а не батьківська компанія, так як ми всі звикли перекладати [18, с. 324].

У цих прикладах перекладач вибрав неправильний лексико-семантичний варіант, що призвело до порушення еквівалентності на семантичному рівні. В цілому можна відзначити, що в більшості випадків перекладачі припускаються помилок, пов'язаних з незнанням спеціальної лексики. Оскільки економічні тексти вимагають високої швидкості перекладу

і перевірити кожен термін неможливо, подібні помилки стали частиною перекладацького дискурсу.

Одним із видів лексичних трансформацій є конкретизація – процес, при якому перекладач вибирає у перекладі слово з більш конкретним значенням [58, с. 70]. Наведемо типовий приклад конкретизації, переклад слова «*thing*», яке має понад 38 значень, наведених у словнику сучасної англійської мови Лонгмана [13]. Слова з настільки широким значенням перекладачам важко перекладати, тому їм доводиться уточнювати контекстуальне значення.

Розглянемо наступний приклад: «*Li's family farm in China is even smaller*» – У сім'ї Лі в Китаї ділянка землі ще менша. Знову ж слово «*farm*» включає все фермерське господарство, але в тексті йдеться про земельну площу, тому трансформація виправдана [45, с. 43].

Крім того, за допомогою конкретизації вводяться фрази-кліше: «*infrastructure*» – стан інфраструктури, «*production*» – обсяги виробництва, «*standards of living*» – стандарти якості життя. Такі усталені висловлювання у економічній сфері надають точність тексту, в економіці прийнято обговорювати не факт чогось, а конкретні показники [26, с. 27].

Особливим видом лексичних трансформацій є термінологізація, властива статтям економічної тематики. Термінологізація – це заміна слова чи словосполучення вихідної мови іншим словом мови перекладу, яке має більш вузьке термінологічне значення.

Прикладом цього є слово «*winner*», яке нам усім відоме як «призер». Проте це значення можна замінити терміном «бенефіціар», що має значення людини, що отримує вигоду з чогось, особливо трасту, заповіту чи полісу страхування життя. Для звичайної людини, яка не розуміється в цьому цей термін може викликати труднощі при його розумінні [52].

Для політичної терміносистеми також характерний процес термінотворення за допомогою метафори, тобто або виділення зовнішньої подібності, або за подібністю функцій. Наприклад, словосполучення «*lame*

duck» (людина, яка потребує допомоги у зв'язку з боргами), яке зазначалось у розділі 1. У результаті метафоризації на зовнішній схожості з'явився термін: «*a lame duck president*» – президент, термін повноважень якого скоро закінчується [13, с. 138].

Наведений вище приклад показує, як метафоризація призводить до утворення нових термінів. Цей спосіб дуже продуктивний для політичної термінології.

Розглянемо ще один приклад і порівняємо дефініцію тлумачного словника з дефініцією політичного термінологічного словника: «*blockbuster*» – книга чи фільм, які є дуже хорошими або успішними; «*blockbuster*» – 1) приголомшливий успіх; 2) ділок – скупник нерухомості. У цьому прикладі найбільш чітко очевидний процес переходу слова із загальнолітературної мови у власне термін. У даний час цей термін став полісемантичним, що має два значення: «успіх» та «скупник нерухомості» [1], [41].

Генералізація зустрічається набагато рідше конкретизації, проте обидві трансформації мають одну загальну функцію в тексті. І генералізація, і конкретизація допомагають уникнути повторень, тобто вони служать для утворення контекстних синонімів.

Далі ми трохи розглянемо лексико-граматичні трансформації, до яких відносяться антонімічний переклад та експлікація (описовий переклад).

Антонімічний переклад можна вважати найпростішим видом трансформацій. Перекладачі часто вдаються до цього прийому, якщо фрагмент вихідної мови не вдається перекласти, копіюючи структуру оригіналу. У економічних статтях трапляються прості лексичні випадки використання цієї трансформації: «*a small interest rate*» – невеликий відсотковий дохід, «*to be free of*» – не утримувати, «*to be as good as*» – не поступатись [58, с. 72].

Описовий переклад часто використовують у відношенні препозитивних атрибутивних поєднань: «*pecan farmer*» – фермер, який вирощує горіхи

пекан; «*decision-maker*» – людина, яка приймає рішення; «*transborder business*» – комерційна діяльність у прикордонних регіонах [47, с. 125].

Наведемо інші приклади описового перекладу: «*average*» – індекс курсів цінних паперів; «*bull*» – маклер, який грає на підвищення; «*appreciation*» – підвищення цінності. Існують й невдалі приклади експлікації подібних поєднань, наприклад, «*green power*» – екологічно чиста зелена енергія, у якому прикметник «зелена» є зайвим [55].

Підводячи підсумок, можна сказати, що найпоширенішими лексичними прийомами є транскрибування, транслітерація, калькування та конкретизація. Ці трансформації збільшують швидкість перекладу. Генералізація – менш поширений прийом і використовується у разі, якщо дослівний переклад є надмірним.

2.3. Переклад багатозначних іменників

Кожен перекладач неодноразово помічав, що зазвичай слово може мати численну кількість значень. Таким чином, ці тлумачення в словниках можуть зайняти декілька сторінок. Досвідчені та відповідальні перекладачі не раз перечитують усі значення до певної лексеми, сподіваючись обрати вірний еквівалент, який підходить саме у необхідному контексті.

Багатозначність англійської мови викликає труднощі не тільки для перекладачів, але і для тих, хто вивчає англійську мову. Учні не можуть обрати правильний метод запам'ятовування слів. Вивчаючи лише одне чи два значення слова і зустрічаючи його в зовсім іншому контексті, вони розуміють, що перекласти це слово не можуть, тому що не вловлюють про що мова.

Для прикладу візьмемо найпростіше слово – «*picture*». Яким би простим і знайомим воно нам не здавалося, воно має десять значень – три як дієслово (зображати, описувати, репрезентувати) і сім як іменник (малюнок, портрет, щось дуже гарне, уявний образ, уособлення, кінокадр, кіно) [56, с. 437]. Не

підозрюючи про його багатозначність, можна зіткнутися з труднощами перекладу. Тільки знаючи всі значення цього слова, можна перекласти дві наведені нижче пропозиції:

1. He is the very *picture* of health. – Він вважається самим втіленням здоров'я.
2. *Picture* yourself here! – Уявіть себе тут!

Розглянемо інші приклади полісемантичних іменників:

- «*power*»

1. здатність; сили («*mental powers*», «*that's beyond his power*»);
2. могутність («*the military power of the country*»);
3. енергія; потужність («*the power of an engine*»);
4. влада, повноваження («*to seize power*», «*the powers of parliament*»);
5. нація; країна («*the great powers*»);

- «*record*»

1. запис;
2. протокол, звіт;
3. репутація;
4. факти, дані;
5. рекорд;
6. платівка;

- «*office*»

1. служба, посада;
2. обов'язок;
3. влада;
4. контора;
5. міністерство.

- «*cost*»

1. вартість, ціна;

- 2. витрати;
- 3. рахунок;
- «*bill*»
 - 1. вексель;
 - 2. рахунок;
 - 3. купюра, банкнота;
 - 4. накладна, квитанція;
- «*forecast*»
 - 1. прогнозування майбутнього фінансового стану;
 - 2. розрахунок майбутніх продажів або витрат;
- «*value*»
 - 1. величина;
 - 2. ціна, вартість;
- «*case*»
 - 1. випадок, обставина, становище, справа;
 - 2. судова справа;
 - 3. пацієнт, поранений;
 - 4. факти.

Залежно від контексту слово «*case*» може перекладатися також такими словами як: питання, момент, прецедент та ін.

Поілюструємо наступні приклади: «*balance*» означає залишок рахунку, сальдо, а не тільки рівновагу; «*credit*» – довіра; репутація; заслуга, а не лише кредит; «*figure*» – цифра, показник; діаграма, креслення, а не лише фігура; «*position*» – посада, а не лише позиція; «*tax-holiday*» має значення звільнення від податків, а за словником у слова «*holiday*» це дванадцять переносне значення.

Особливо цікавим вважається іменник «*facilities*». Він належить до тих лексичних одиниць, які не мають еквівалента в українській мові, у зв'язку з цим його слід перекладати залежно від контексту або ж описовим шляхом.

Наприклад, «*facilities for transport*» – засоби пересування; «*facilities for studies*» – приміщення для навчання. Опираючись на словник виявляємо такі значення: 1. сприятливі умови, пільги; 2. обладнання; 3. засоби обслуговування [2].

Цікавим фактом є те, що якщо поєднувати іменники з прикметниками, то перший, у свою чергу, набуває нового значення. Яскравим прикладом є слово «*jam*», яке загальновідоме як варення або джем. Якщо ми добавимо прикметник «*traffic*», то цей іменник набуде інше значення – дорожній затор [56, с. 568].

Проаналізуємо типові приклади. Словосполучення «*black economy*» – частина економічної діяльності країни, яка не реєструється та не оподатковується її урядом; «*black market*» – незаконний обіг або торгівля офіційно контрольованими або дефіцитними товарами; «*black money*» – незаконно отримані доходи, «*white money*» – гроші, зароблені законним шляхом або з яких сплачено необхідний податок; «*yellow-dog contract*» – угода між роботодавцем і працівником, в якій працівник зобов'язується, як умова найму, не вступати до профспілки під час роботи [39, с. 306].

Якщо ж аналізувати словосполучення «*blue chips*», то людина, яка не розуміється в економіці може подумати, що мова йдеться саме про блакитні чіпси. Проте, насправді це надійні акції чи цінні папери великих промислових компаній. Сам термін прийшов на фондовий ринок з казино – фішки цього кольору мали найбільшу цінність у грі. Так само «*red tape*» перекладається не як червона стрічка, а надмірна бюрократія [29].

Окрім зазначеного вище приділяється увага проблемі полісемії термінів. З одного боку перекладачі можуть користуватись словниками, основна мета яких оптимізувати процес перекладу, з іншого боку на практиці словники термінів, навпаки, лише ускладнюють цей процес. Укладачі словників часто вживають дієслова та іменники в одному посиланні, що також породжує «хибну багатозначність». Наприклад, «*equity*» зі значеннями: 1) оцінити актив,

наприклад будинок, за вирахуванням будь-якої іпотеки на нього; 2) звичайна акція в нижній частині компанії [61].

На підставі розглянутого та проаналізованого теоретичного та практичного матеріалу можна зробити наступні висновки. Значні труднощі викликає переклад багатозначної лексики. У процесі перекладу полісемантичних слів слід розпізнавати контекст, у якому вони вживаються. Важливо, насамперед, розпізнати його функцію в тексті, визначити роль контексту та стиль текстового повідомлення, тобто витягнути інформацію, що міститься на всіх рівнях. І в залежності від вищесказаного перекладач повинен вибрати найбільш прийнятну техніку.

У практиці перекладу контекст є одним із центральних понять, оскільки він відіграє важливу роль у процесі сприйняття вихідного тексту, а також у процесі передачі змісту тексту мовою перекладу. При первинному сприйнятті тексту контекст – це необхідне оточення, в якому слово чи інша одиниця перекладу розкриває своє певне значення.

Економіка – сфера діяльності, що швидко розвивається, в якій іноземні запозичення неминучі. Тому перекладачі вдаються до лексичних трансформацій.

Транскрибування і транслітерація застосовується щодо економічних термінів. За допомогою калькування перекладають економічні терміни та стійкі словосполучення. Таким чином, у перекладний текст вводяться кліше, а також спеціальна економічна лексика; проте калькування також призводить до буквалізмів та лексичних помилок, пов'язаних здебільшого з незнанням спеціальної лексики.

Приєм конкретизації виконує дві протилежні функції: з одного боку, переклад має більше зв'язку з контекстом і стає більш зрозумілим, а з іншого такий різновид конкретизації, як термінологізація, ускладнює розуміння сенсу висловлювання для нефахівців у сфері економіки; так перекладачі обмежують цільову аудиторію. Конкретизація і генералізація служать для утворення

контекстуальних синонімів і допомагають уникнути повторів. Генералізації перекладачі надають перевагу конкретизації, яка дозволяє донести точну інформацію до читача.

Найцікавішим феноменом на сьогоднішній день є багатозначність іменників. Вона виникає в тих випадках, коли давно відоме і поширене слово набуває зовсім іншого, нового значення (одне або декілька), здатне переважати над старим або навіть витіснити його. Терміни можуть бути як і полісемантичними, так і однозначними. Якщо вони однозначні, то відображають у своєму значенні одне явище чи поняття даної галузі. Вибір правильного варіанту перекладу здійснюється на основі аналізу змісту тексту та тлумачення слова у словнику, при цьому підбирається еквівалент, який підходить для даного випадку. Таким чином, це допомагає захистити перекладача від можливої помилки.

ВИСНОВКИ

У ході виконання даної кваліфікаційної роботи було проведено дослідження, присвячене вирішенню багатозначності лексики в економічних текстах під час англо-українського перекладу.

У теоретичній частині дослідження було введено поняття самого перекладу, поняття широкозначності та її відмінність від багатозначної лексики, було розглянуто різні лексичні перекладацькі проблеми, особливо проблеми перекладу багатозначної лексики та лексики широкого значення у економічних текстах.

У практичній частині даного науково-дослідного проекту було виявлено та описано лексичні трансформації в процесі перекладу полісемантичних слів. Слід зазначити, що найчастіше зустрічаються поєднання трансформацій: транслітерація, транскрибування, дослівний переклад та калькування. Невдале та недоречне використання трансформацій призводить до лексичних та стилістичних помилок, порушення лексичної сполучуваності та появи буквалізмів.

Окрім цього, було досліджено роль контексту в інтерпретації різних значень багатозначних лексичних одиниць та проаналізовано особливості перекладу широкозначних і багатозначних іменників та матеріалі економічних текстів. Відтак, можна впевнено стверджувати, що іменники у поєднанні з прикметниками набувають зовсім нових значень, які не всім перекладачам відомі.

Отже, проведене дослідження підтверджує, що на сьогоднішній день питання вирішення полісемії досі актуальне і потребує подальших досліджень, особливо якщо йде мова про багатозначність слів економічної тематики. Тим не менш, отримані результати можна розглядати як орієнтир для подальших досліджень у цій галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. American Heritage Dictionary of the English Language. 3-d ed. Boston: Houghton Mifflin, 2009. 2184 pp.
2. Amvela E.Z., Jackson H. Words, Meaning and Vocabulary: An introduction to modern English lexicology. Second edition. Continuum, London, New York: 2007. 248 pp.
3. British National Corpus (BNC) search – Sketch Engine. URL: <https://www.sketchengine.eu/british-national-corpus-bnc/>
4. Collins Cobuild English Dictionary. Sinclair, J. (ed.) London: Harper Collins Publisher. 1997. 1798 pp.
5. Croft W., Cruse D.A. Cognitive Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 261 pp.
6. Cuyckens H., Zawada B. Polysemy in Cognitive Linguistics: Selected Papers from the International Cognitive Linguistics Conference. Amsterdam: John Benjamins Pub. Co, 2001. 296 pp.
7. Evans V., Green M. Cognitive Linguistics. An Introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. 812 pp.
8. Herman V., Nerlich B., Todd Z., Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language. Berlin/New York: Moutonde Gruyter, 2003. 422 pp.
9. Langacker R. Cognitive Grammar. London: Oxford University Press, 1991. 269 pp.
10. Leacock C., Ravin Y., Polysemy: Theoretical and Computational Approaches. London: Oxford University Press, 2000. 227 pp.
11. Lehrer A. Polysemy, conventionality, and the structure of the lexicon. Duisburg: L.A.U.D., 1989. 246 pp.
12. Longman Dictionary of Contemporary English. Harlow, Essex, England: Pearson/Longman, 2009. 2081 pp.

13. Newmark P. A. Textbook on Translation. London; New York: Prentice Hall, 1988. 311 pp.
14. Taylor J.R. Linguistic Categorization Prototypes in Linguistic Theory. Oxford, New York: OUP, 1989. 331 pp.
15. Ulman S. Words and Their Use. New York: New York Publisher House, 1997. 211 pp.
16. Van Dijk T. A. Discourse, context and cognition. Discourse Studies. Vol. 8, 2006.159 – 177 pp.
17. Ажнюк Б.М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні. АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 1989. 136 с.
18. Белікова О.Ф., Колесник А.О. Перекладацькі прийоми під час перекладу термінології наукових текстів. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. № 1. Київ, 2010. 727 с.
19. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад. Навчальний посібник. Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.
20. Білоус О. М. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій: доопрацьований та доповнений. Навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с.
21. Борисюк Т.Б. Англо-український та українсько-англійський словник-мінімум економічних термінів\ за заг.ред. Т.Б. Борисюк та ін. Рівне: РДТУ, 2002. 44 с.
22. Борщовецька В. Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики. К., 2004. 20 с.
23. Володіна Т.С., Рудківський О.П. Загальна теорія перекладу для першого (бакалаврського) рівня: навч.-метод. посібник. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2017. 296 с.

24. Гаражанкіна О.М. Лексичні трансформації при перекладі текстів науково-технічної тематики (на матеріалі словника машинобудування та гірничої справи). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 9 (220), Ч. II. С. 149–155.
25. Гладка В.А. Про деякі особливості тлумачення явища полісемії: наук. Записки національного університету «Острозька академія». Сер. Філологічна. Вип. 9, 2008. с. 119.
26. Головін В.М. Переклад економічної термінології. К.: Наука, 2005. 187 с.
27. Гончаров, С. М., Кушнір, Н. Б. Тлумачний словник економіста. К.: Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
28. Горпинич О.В. Тлумачний українсько-англійський словник економічних термінів і термінологічних словосполучень: Довідниковий посібник. Дніпро, 2016. 74 с.
29. Дуднік Т. Англомовні запозичення в українській фінансово-економічній термінології та особливості їх перекладу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2013. 248 с.
30. Каплун С.Д., Ланова О.В., Переклад спеціальної лексики сфери економіки з англійської мови на українську. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського*. Одеса, 2010. 52 с.
31. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2002. 407 с.
32. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову. Вінниця, 2003. 126 с.
33. Караман С.О., Караман О. В., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова: навч. посіб. Київ, 2011. 560 с.

34. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: навч. посіб. 2001. 290 с.
35. Коптілов В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003. 185 с.
36. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства : навч. посіб. Вінниця: Нова кн., 2008. 510 с.
37. Корунець І.В. Теорія та практика перекладу. Вінниця: Нова книга, 2007. 446 с.
38. Костенко Г. Структурно-семантичні та функціонально-стилістичні характеристики англійського науково-технічного тексту. Тиждень науки: тези доповідей науково-практичної конференції. Запоріжжя, 2016. с. 63-64.
39. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. К. : Академія, 2002. 368 с.
40. Кравцова Т.А., Муравйова О.М., Обозна О.В. Особливості перекладу фінансово-економічних термінів іншомовного походження. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. № 2. Київ, 2013. 253 с.
41. Кравченко Н.В. Великий англо-український бізнес-словник. Харків: Вид. Торсінг плюс, 2009. 496 с.
42. Лапочка В.О. Курс теорії і практики перекладу. Полтава, 2010. 40 с.
43. Левицький В. В. Лексична полісемія та квантитативні методи її дослідження. Мовознавство. № 4, 2003. 71с.
44. Левицький В. В. Семасіологія. Вінниця: Нова Книга, 2006. 512 с.
45. Левицький А.Е. Порівняльна граматики англійської та української мов. К.: Освіта України, 2007. 136 с.
46. Литвин І. М. Перекладознавство: наук. посіб. Черкаси: Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. 288 с.
47. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.

48. Мацько Л. І., Мацько О. М., Сидоренко О.М. Стилїстика української мови: підручник. / за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища шк., 2003. 462 с.
49. Нестеренко Н. М. A Course in Interpreting and Translation. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2004. 240 с.
50. Ніколенко А.Г. Лексико-семантичний аспект багатокomпонентних термінів та їх переклад. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: збірник наукових праць. Вип. 16. Київ, 2009. 360 с.
51. Ніконова В. Г., Никитченко К. П. Курс зіставної лексикології англійської та української мов: навч. посібник. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2020. 460 с.
52. Савицька Л. В. Особливості перекладу англійських економічних термінів українською мовою. Лінгвістичні дослідження. Вип. 35, 2013. 257 с.
53. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. П.: Довкілля-К, 2011. 844 с.
54. Сидорук Г.І. Основи перекладознавства. Методична розробка (англійською мовою). Київ: Кондор, 2009. 284 с.
55. Скороходько Е. Ф. Сучасна англійська термінологія. К.: Український інститут лінгвістики і менеджменту. 2002. 76 с.
56. Тараненко О. О. Полісемія. Українська мова: енциклопедія. 2-ге вид., перероб. та доп. / за ред. В. М. Русанівського. Київ, 2004. 824 с.
57. Фурт Д. В. Способи перекладу термінів українською мовою з англійської. Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2018. вип. 17. С. 272 – 281.
58. Фурт Д. В., Дмитрук Л. А. Термінологія. Навчальний посібник, Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. І. Туган-Барановського. Кривий Ріг, 2020. 172 с.
59. Чередниченко, О.І. Теорія і практика перекладу. К.: Либідь, 2005. 370 с.

60. Черноватий Л. М, Карабан В. І. Переклад англomовної економічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2010. 272 с.
61. Яковенко Р.В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник. – Кіровоград, 2015. 130 с.

